

บทที่

ทิศทางการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย

การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยได้ก้าวเข้าสู่ระยะการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ การเปลี่ยนผ่านนี้อาจนำไปสู่ความเข้มแข็งของระบบการแพทย์ดั้งเดิมอันสอดคล้องกับ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย หรืออาจนำไปสู่การล่มสลายของ ระบบการแพทย์แบบดั้งเดิม กลับกลายเป็นรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริโภค อันเป็นวิถีชีวิตใหม่ของอารยธรรมเมือง

การแพทย์ทุกระบบนั้นล้วนเกี่ยวโยงและวิวัฒนาการไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การแพทย์ทุกระบบโดยเฉพาะการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยซึ่ง มีรากฐานทางวัฒนธรรมอันยาวนานจึงได้รับผลกระทบและมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพ ต่างๆ ดังกล่าว

สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงมหภาคทั้งจากปัจจัยภายในและ ภายนอก การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบสำคัญต่อการดำรงอยู่ของระบบการแพทย์ พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยได้แก่

เศรษฐกิจภาคบริการมีการขยายตัวและเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของประเทศมากกว่าภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

การเคลื่อนย้ายของประชากรจากเดิมที่ส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและท้องถื่น แม้ปัจจุบันประชากรที่อาศัยในเขตเมืองจะยังมีสัดส่วนน้อยกว่าในชนบท โดยมีสัดส่วน ๔๐ ต่อ ๖๐ แต่ประชากรในเขตเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนชนบทลดลงเรื่อยๆ

ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น ในขณะที่เด็กมีสัดส่วนลดลง

ข้อตกลงการค้าแบบทวิภาคีทำให้เกิดการแข่งขัน ฉุกเฉิน ทรัพยากรสมุนไพรรักษา และภูมิปัญญาต่างๆ

พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ และธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เปิดพื้นที่ทางสังคมอย่างถูกต้องตามกฎหมายให้กับการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย

ระบบหลักประกันสุขภาพได้ครอบคลุมหลักประกันสุขภาพของประชากรทั้งหมดของประเทศทำให้รูปแบบการบริการ ความสัมพันธ์ และการจัดสรรทรัพยากรด้านสุขภาพเกือบทั้งหมดอยู่ในระบบบริการภาครัฐ รวมทั้งการบริการการแพทย์แผนไทย

สถาบันการศึกษาการแพทย์แผนไทยระดับอุดมศึกษาเกิดขึ้นจำนวนมาก โดยได้รับงบประมาณจากรัฐ ในขณะที่การเรียนการสอนแบบบูรณาการกับวิชาชีพแบบดั้งเดิมของไทยนั้นไม่ได้รับการเหลียวแลและสนับสนุน

ก้าวเข้าสู่ทาง ๒ แพร่งของการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย จะเลือกเดินทางไหน

การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยได้ดำรงอยู่ในสังคมที่เป็นที่ตั้งประเทศไทยมากกว่าสองพันปี โดยดั้งเดิมนั้น การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์กระแสหลักของชุมชนและสังคมไทย ต่อมาเมื่อสังคมไทยได้ก้าวสู่ความเป็นรัฐชาติ และมีอิทธิพลการล่าอาณานิคมจากต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการบริหารประเทศให้เป็นแบบอารยธรรมตะวันตก รวมทั้งการยอมรับเอาการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาแทนที่การแพทย์ดั้งเดิม เพื่อรองรับภาวะคุกคามของระบบอาณานิคมและทดแทนส่วนที่การแพทย์ดั้งเดิมนั้นไม่มี เช่น การผ่าตัด การป้องกันโรคติดต่อ ยาปฏิชีวนะ เป็นต้น และด้วยวัฒนธรรมและความคิดแบบตะวันตกดังกล่าวได้ทำให้การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยถูกปฏิเสธ ละเลยและทอดทิ้งจากรัฐ แต่เนื่องจากการแพทย์ดั้งเดิมนั้นผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนไทย จึงทำให้การแพทย์ดั้งเดิมนั้นยังคงดำรงอยู่โดยได้รับการอุปถัมภ์จากวัดและชุมชน

เมื่อการแพทย์ดั้งเดิมได้รับการยอมรับในความสำคัญและคุณค่าอีกครั้งจาก **นโยบายสุขภาพดีถ้วนหน้า ปี ค.ศ. ๒๐๐๐** ขององค์การอนามัยโลก ซึ่งประเทศไทย โดยกระทรวงสาธารณสุขได้รับนโยบายดังกล่าวมาเป็นนโยบายหลักของระบบสุขภาพของประเทศ ทำให้สมุนไพร การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยได้มีโอกาสในการฟื้นฟู และกลับมามีคุณค่าอีกครั้ง

กว่าสามทศวรรษของการฟื้นฟู ทำให้การนวดไทยเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก อาหารไทยที่มีสมุนไพรกลับกลายเป็นอาหารสุขภาพ อันดับ ๑ ใน ๓ ของโลก สมุนไพรและผลิตภัณฑ์สุขภาพของไทยจำนวนมากเป็นที่ ยอมรับและต้องการ ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการมีฐานการขับเคลื่อนการฟื้นฟู การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยซึ่งกระจายอยู่ในองค์กรต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในองค์กรภาครัฐ ภาคประชาสังคมโดยมีการประสานงานกันเป็นเครือข่ายที่เป็นอิสระ ทำให้สามารถแผ่ขยายเข้าไปในทุกระบบและทุกระดับอย่างมั่นคง เนื่องด้วยการตระหนัก ถึงคุณค่าและความสำคัญของการแพทย์ดั้งเดิม และเกิดจากการทำงานด้วยใจรัก

ด้วยความสำเร็จของการฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย ทำให้ ภาครัฐเริ่มให้ความสำคัญและพยายามมีบทบาทในการดำเนินงานด้านนี้ด้วยวัตถุประสงค์ที่ แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นกับนโยบายในแต่ละระดับ มีการเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษาด้าน การแพทย์แผนไทยจำนวนมาก มีการสนับสนุนให้มีการบริการการแพทย์แผนไทยในสถาน บริการภาครัฐ มีการพยายามจัดทำกรอบอัตรากำลังภาครัฐสำหรับบรรจุบุคลากรการ การแพทย์แผนไทย เป็นต้น

การขยายบทบาทของภาครัฐในการดำเนินงานด้านการแพทย์พื้นบ้านและการ แพทย์แผนไทย ทำให้มีการจัดสรรทรัพยากรทั้งคน งบประมาณ สถานที่ จำนวนมากขึ้น (แม้จะน้อยกว่าการแพทย์แผนปัจจุบันมาก) ปัญหาที่สำคัญคือภาครัฐต่างๆ เหล่านี้ไม่มี นโยบายและแนวความคิดในการส่งเสริมฐานเดิมของการแพทย์แผนไทยที่อยู่ในภาค ประชาชนและประชาสังคม รวมทั้งไม่มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบในการ สนับสนุน มีแต่ความพยายามสร้างความคิดโตของระบบการแพทย์แผนไทยในภาครัฐ เป็นหลัก ซึ่งการเติบโตของภาครัฐเพียงด้านเดียวอาจจะมีผลเป็นการสร้างความอ่อนแอให้ กับระบบสุขภาพภาคประชาชน

ยุคเสื่อมถอยของการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย หลังการแพร่หลาย และเติบโตของการแพทย์แผนปัจจุบันมีผลเป็นการปฏิเสธการแพทย์ดั้งเดิมและส่งเสริมการ แพทย์แผนปัจจุบัน แต่ในยุคปัจจุบันนี้ การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยกำลังอยู่ ในทางสองแพร่งว่า ประเทศไทยจะเดินไปทางไหน จะสนับสนุนระบบการแพทย์ดั้งเดิมที่

เป็นวิถีของชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบสุขภาพชุมชน หรือจะเน้นการเติบโตและขยายระบบการแพทย์ดั้งเดิมในระบบสุขภาพภาครัฐ อันจะเป็นการทำลายความเข้มแข็งของระบบสุขภาพภาคประชาชน

ข้อเสนอแนะทิศทางการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย

๑. การพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยต้องเป็นสัมมาพัฒนา โครงสร้างของสัมมาพัฒนาคล้ายรูปเจดีย์ ตรงฐานของพระเจดีย์คือ วัฒนธรรม คือการอยู่ร่วมกัน ตรงยอดของพระเจดีย์ คือ ศาสนธรรมคือ ความดี คือการเข้าสู่จุดสูงสุด ฉะนั้นการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยต้องเริ่มที่ฐาน ฐานคือวัฒนธรรมสุขภาพ วัฒนธรรมชุมชน **ตรงฐานของพระเจดีย์ที่กว้างขวางและแข็งแรง คือ การส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง ในการดูแลสุขภาพกันเองในชุมชน**
๒. เป้าหมายและทิศทางของการดำเนินงานการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยของภาครัฐต้องมุ่งสู่การสร้างความเข้มแข็งชุมชนในการจัดการและดูแลสุขภาพด้วยตนเอง
๓. ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยต้องมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมของชุมชนและนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน
๔. มีการอนุรักษ์ รักษา พัฒนา และเสริมสร้างฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ
๕. ควรส่งเสริมให้มีการตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในทุกตำบล โดยประชาชนตัวเอง ชุมชนตัวเองเพื่อให้มีความยั่งยืน ให้เป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดูแลรักษาตนเองในชุมชน เช่น
 - ❖ การนวดไทย การประคบด้วยสมุนไพร ซึ่งคนส่วนใหญ่ทำการเกษตร มักมีอาการปวดเมื่อย ก็มีศูนย์ให้ชาวบ้านมาพบปะหมอมพื้นบ้าน หมอนวดในชุมชน ช่วยนวดผ่อนคลาย และยังได้พบปะพูดคุยกัน
 - ❖ มีการพัฒนาสวนสมุนไพรรอบศูนย์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเยาวชนและผู้สนใจ
 - ❖ หมอมพื้นบ้าน ปราชญ์ในชุมชน อาจใช้ศูนย์นี้เป็นฐานในการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียน เยาวชน

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนา ควรยึดยุทธศาสตร์ ๕ ด้าน ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและติดตามให้มีผลเป็นรูปธรรมยิ่งๆ ขึ้น